

FEITL ISTVÁN

Vita a parlamentarizmusról 1944 és 1949 között

1990 óta folyik egy latens vita az 1945–1949 közötti parlament mibenlétéről. Az egyik vélemény Gyarmati Györgyé, aki a *Kritika* folyóirat hasábjain¹ kifejtette azon véleményét, hogy a szóban forgó időszakban alig-alig lehet parlamentarizmusról beszélni. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés időszaka nem tekinthető annak, az 1945-ös választásokat követő Nemzetgyűlés időben korlátozottan, legfeljebb 1947 elejéig minősíthető parlamentarizmusnak. Végül az 1947-es választások utáni Országgyűlést a parlamentarizmus felszámolásának, illetve végének tekinthetjük. Érveit a parlamenten kívüli és belüli tényezőkkel egyaránt magyarázza, nevezetesen a szovjet befolyással s a kommunisták, illetve a Baloldali Blokk ármánykodásaival.

1991-ben napvilágot látott *A magyar parlament 1944–1949* címet viselő tanulmánykötet,² amely bevezetőjében – bizonyos mértékig – ezzel szemben parlamentáris demokráciának minősítette ezeket az éveket. A bevezetőt Balogh Sándor írta, és a tanulmánykötet az ő irányításával fiatal történészek munkáit tartalmazza. A könyv nem pusztán a negatívumokat sorjázza a magyar parlament megítélését illetően, hanem árnyaltan

¹ GYARMATI György: Korlátolt felelősségű parlamentarizmus 1944–19.. *Kritika*, 1990/7. 30–33. „Mindezek alapján Magyarország második világháború utáni történelmében a parlamentarizmus rendszere leginkább az 1945-ös nemzetgyűlési választások eredményére, illetve – erős megszorításokkal – az 1945 novembere és 1947 januárja közötti bő egy évre értelmezhető.”

² HUBAI László–TOMBOR László (szerk.): *A magyar parlament 1944–1949*. Gulliver Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1991.

mutatja be az intézmény egyes szegmenseinek és időszakainak történetét. Ebből most két tanulmány érdekes a leginkább, az egyiket jómagam írtam, és az Ideiglenes Nemzetgyűlés létrejöttéről és jogalkotásáról szól, a másik Palasik Mária tollából származik, és a törvényhozás demokratizáló jogalkotását taglalja. Az elsőre a későbbiekben kitérek, de legutóbb kiadásra került Palasik Mária könyve, amely *Parlamentarizmustól a diktatúráig (1944–1949)* címet viseli,³ és amely átfogó és szándéka szerint mindenre kiterjedő monografikus képet fest a magyar törvényhozásról.

Az egyik kérdés, hogy az 1991-es tanulmány kiállta-e az idők próbáját, avagy felülvizsgálatra szorul? Azt kell mondanunk, hogy ezeknek a különleges esztendőknak a kritikai vizsgálata nyomán az olykor alaposan átalakult kép ellenére az értékelések nagy része ma is érvényes és megalapozott. A könyvbemutatón mégis újjáéledt és nyílttá vált a latens vita, de nem Gyarmati György részéről, aki a könyv lektorálását is vállalta. Standeisky Éva megjegyzése volt a felelevenítő pillanat, aki szerint elhibázott a könyv címe, és jobb lett volna csak a parlamentet használni, semmint parlamentarizmust.

A vita tágabb, a demokrácia mibenlétével függ össze. Az egyik felfogás az úgynevezett hibridrezsím-irodalom terméke. Ez a liberális demokrácia ideáljához viszonyítja az 1945-ben kialakult rendszert, és teleologikus módon oda konkludál, hogy nem volt demokrácia ebben az időszakban. Ezt a politológiai irodalom joggal tartja reziduális eljárásnak. A másik a totális-diktatúra-elmélet, amely ugyancsak teleologikus módon a nyilaslásból a bolsevik, sztálinista, azaz a kommunista diktatúrába való átmenetként erőszakolja meg a valóságot, és azt igyekszik igazolni, hogy a Vörös Hadsereg attól kezdve, hogy a lábát magyar területre tette a rezidenseivel együtt, a diktatúra bevezetésével volt elfoglalva. Ennek egy árnyalattal enyhébb változata az 1944–1947 közötti éveket presztalinizálás-ként definiálja.⁴

³ PALASIK Mária: *Parlamentarizmustól a diktatúráig (1944–1949)*. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2017.

⁴ Lásd GYARMATI György: *A Rákosi-korszak*. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Rubicon, Budapest, 2011.

Ehhez képest Palasik Mária már a címben állást foglal: létezett parlamentarizmus, amely, mint ismert, a polgári demokráciához kötődő fogalom, vagy legalábbis a demokrácia egyik fontos alkotóeleme.

Valójában mit takar a parlamentarizmus fogalma? Ez nincs kifejtve a könyvben, tehát igyekszem megközelíteni az elnevezést. Egy szűkebb és egy tágabb meghatározással találkozunk. A szűkebb a politikai aktorok egymáshoz való viszonyát vizsgálja, és a parlamentarizmust a parlament meglétéhez és a hatalmi ágak egymáshoz való viszonyához, valamint belső demokratizmusához méri. A tágabb a parlament népképviselési jellegét is hangsúlyozza, elutasítja a rendi országgyűlés parlamentáris természetét. Ezt a fogalomhasználatot teszi magáévá Gombár Csaba,⁵ aki a parlamentarizmust olyan eszmék és politikai intézmények együttesének tekinti, ahol a legfelsőbb államhatalmi szerv a demokratikusan megválasztott törvényhozás.

Bihari Mihály történeti fogalomként használja a parlamentarizmust, és nem köti szigorúan a demokratikus legitimitáshoz. 1848 előtt szerinte nemesi és monarchiális parlamentarizmus létezett, 1848–1849-ben, a forradalom alatt rendszerátalakító képviselési parlamentarizmusról beszélhetünk, amely nem tudta hatalmi funkcióit kiteljesíteni és megvalósítani. Az ezt követő pauza után 1867 és 1918 között modern pártelvű, 1919 és 1944 között speciális kétkamarás parlamentarizmus és hegemonisztikus pártelvűség jellemezte a politikai rendszert, majd ismét rendszerátalakító forma következett. Ehhez még hozzátette, hogy „korlátozott parlamenti szuverenitáson alapuló, fenyegetett és belsőleg is korlátozott parlamentarizmusnak nevezhetjük”⁶ ezt a rendszert.

A történészek ehhez hasonló, változó tartalmú fogalomként tekintenek a magyar parlamentekre.⁷ Példa erre Boros Zsuzsanna és Szabó Dániel *Parlamentarizmus Magyarországon*

⁵ GOMBÁR Csaba: *Politika címszavakban*. ELTE ÁJTK Tudományos Szocializmus Tanszék, Budapest, 1980. 120.

⁶ BIHARI Mihály: Új magyar parlamentarizmus. *Kritika*, 1990/7. 35–36.

⁷ A szakma a magyar parlamenti rendszert egyszerűen parlamentarizmusnak nevezi, ezt mutatja például az *Aetas* 2016/1. tematikus száma, amely ráadásul a hagyományt követve az 1848–1849-est az első népképviselési válasz-

1867–1944⁸ című könyve. Eszerint csak a parlamentarizmus első meghatározása esetében érvényes, hiszen a dualizmus korában végképp nem beszélhetünk népképviselőtről, nem is szólva az uralkodó meglehetősen erős jogosítványairól. Boros Zsuzsanna az 1999-es kiadás végén politológusként elmélkedik a Horthy-korszak politikai rendszerének mibenlétéről. Három típust különböztet meg: demokratikus, totalitárius és a kettő között elhelyezkedő átmeneti vagy autoriter rendszert. Eszmefuttatása végén – anélkül, hogy arra válaszolna, mi a parlamentarizmus – furcsa kérdést tesz fel: parlamentáris vagy autoriter rendszer volt-e a Horthy-korszak?⁹ Végül is arra az álláspontra helyezkedik, hogy egy nem demokratikus parlamentáris rendszerből fejlődött pártelvű parlamentáris rendszer irányába. Mégpedig először demokratikus vonásait erősítve, aztán liberális, parlamentáris vonásait gyengítve. Végül ez a berendezkedés egy modern értelemben vett autoriter rendszer felé haladt.¹⁰

Ehhez képest Püski Levente négy szakaszt különböztet meg a Horthy-korszakon belül, amelynél az első időszakot (1920–1922) úgy jellemzi, hogy nem beszélhetünk a maga teljességében kiépült kormányzati rendszerről. A másodikat (1922–1928) egy autoriter elemeket tartalmazó parlamentáris rendszernek, a harmadikat (1937–1942) autoriternek nevezi, az utolsót (1944–1945) diktatórikus jelzővel illeti.¹¹

Ezt figyelembe véve véleményem szerint az 1944–1949 közötti éveket nem lehet a háború befejezésétől elvonatkoztatni, ebből a szempontból hasonlatos a Horthy-rendszer első időszakához (1920–1922). Az első világháborúhoz viszonyítva sokkal súlyosabb második világháború utáni posztháborús állapotban erős törekvés mutatkozott egy demokratikus és parlamentáris

tásnak tekinti, szemben a rendi parlamenttel, annak ellenére, hogy a lakosság alig több mint 6%-a rendelkezett aktív szavazati joggal.

⁸ BOROS Zsuzsanna–SZABÓ Dániel: *Parlamentarizmus Magyarországon 1867–1944*. Korona Kiadó, Budapest, 1999 (Eötvös Kiadó, Budapest, 2008).

⁹ Uo. 382.

¹⁰ Uo. 385.

¹¹ PÜSKI Levente: *A Horthy-korszak parlamentje*. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2015.

polgári demokrácia megteremtésére. 1945 novemberében népképviseleti választásokon alapuló és parlamentáris rendszer épült ki, de az majdnem végig válságos állapotban volt, nem tudott igazán konszolidálódni. 1947. május végén Nagy Ferenc külföldre menekülésével, a Független Kisgazdapárt (FKGP) gerincének megtörésével és a Magyar Kommunista Párt (MKP) által a kormányzati hatalom megszerzésével bekövetkezett a döntő fordulat. Szabaddá vált a terep a parlamentáris polgári demokrácia felszámolása előtt, ami 1949 elején, az utolsó tényleges ellenzéki tényező, a Demokrata Néppárt önfeloszlatásával, majd 1949 májusában a népfrontos választásokkal fejeződött be a politika szférájában.

Palasik Mária nem esik abba a hibába, amelybe jó néhányan, hogy az 1945-ös nemzetgyűlési választásokat mondvacsinált, erőltetett érvekkel igyekszik befeketíteni. Ebből a nézőpontból az ideiglenesség hónapjait a parlamenti rendszer és a polgári demokrácia megalapozásának, egyben az annál radikálisabb demokrácia kiépítésének időszakaként kezelhetjük. Ahogy egy korabeli népszerűsítő szociáldemokrata brosúra legelején olvashatjuk: „A felszabadulás óta minden politikai gyűlésen, a napilapok minden számában, de még a köznapi beszélgetésekben is a leggyakrabban előforduló szó: demokrácia.”¹²

Az első hónapok ideiglenes elnevezése már önmagában a demokrácia, az alkotmányozó nemzetgyűlés, tehát a parlamentarizmus kiépítésének feladatára utalt. Varga Béla szavaira emlékeztetnék, aki november előtt hat hónappal (!)¹³ leszögezte, hogy a választásokat követően nem országgyűlés, hanem nemzetgyűlés ül össze, amely alkotmányozó jogkörökkel lesz felhatalmazva. S ott a szabadságjogokat és a magántulajdon sérthetlenségét biztosítani kell. Mi ez, ha nem a parlamentarizmus krédója?

Nos, ahhoz, hogy az 1945–1949 közötti éveket megpróbáljuk értékelni, végig kell tekinteni Palasik Mária könyvét, hogy lás-

¹² HÁMORI László: Amiről beszélnek. *Forrás*, Budapest, [1945].

¹³ *Kis Újság*, 1945. május 23. Varga Béla beszél az FKGP közalkalmazotti nagygyűlésén.

suk, a parlament miként teljesíti funkcióit, illetve belső működése mennyiben autonóm, avagy önállóan. Kezdjük az elején.

Magyarországon elég egyedülálló helyzet alakult ki 1944–1945-ben. A front megjelenésével kettészakadt az ország, amennyiben 1944 végétől két magyar állam létezett egy időben az ország keleti és nyugati felén. Két kormány, mi több, két parlament. Vajon melyik parlament volt legitim? Erre nem könnyű felelni. Az államjogi, jogtörténeti mérlegelés elégtelennek tekinthető, mert a jogtörténész minden bizonnyal azt mondaná, hogy a nyilas parlament, miután annak volt 1939-től, a választásoktól jogfolytonossága, és a képviselők személyében sem történt jelentős törés 1944. október 15-én. A jogfolytonosság lényeges, mert ez érvényesült végső soron a csehszlovák és lengyel emigráns kormányoknál, mint végső besorolásukban győztes országoknál, illetve a sikeres kiugrás biztosította ezt Romániában és Bulgáriában.¹⁴

Magyarországon sem emigráns kormány, sem a belső ellenállás hatalmi centruma, sem Horthy átállási kísérlete nem biztosította a folytonosságot, itt mintegy erőszakkal kellett új hatalmat létrehozni. Közjogi értelemben Szálasiék formálisan a végsőkig fenntartották a magyar királyság létjogosultságát még az országhatárokon kívül is, s Ausztriában nem egyszerűen egy emigráns kormány, hanem emigráns parlament is funkcionált, nem is beszélve a kihurcolt javakról és emberekről. A Ház utolsó ülés kísérletére Altöttingben került sor 1947. augusztus 20-án.¹⁵

Ha más nézőpontból Szálasi hatalomra kerülését puccsnak is nevezhetjük, azt látnunk kell, hogy rendelkeztek Horthy lemondó nyilatkozatával, ennek következtében a két Ház hozzászólás nélkül jóváhagyta nemzetvezetői kinevezését, és ugyancsak a két Ház és a Szent Korona előtt tette le a nemzetvezetői esküt november 4-én. Legfeljebb azt lehet mondani, hogy a Sopronban ülésező országgyűlés nem volt határozatképes, így

¹⁴ Jugoszláviában a szétesett országot újraegyesítették, és a partizánhad-sereg visszaállította az egységes államot. Később derült csak ki, hogy nem királyság, hanem szövetségi köztársaság formájában.

¹⁵ BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza. I.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989. 29.

döntései nem voltak érvényesek, szabályosak. Horváth Lajos becslése alapján Sopronba 1944 decemberétől a képviselőház 30-40%-a, a felsőháznak ismeretlen aránya települt át.¹⁶ Püski Levente említett, a Horthy-rendszer parlamentjét taglaló könyve szerint a felsőház ülésein csupán 20-30 tag jelent meg. Tekintettel arra, hogy a felsőház létszáma 1943-ban 370 fő volt, ez töredéke (7%) a határozatképességnek.¹⁷ Vagyis mindkét esetben csonka, határozatképtelen parlamenttel van dolgunk. (Teleki Éva megerősíti ezt, és a felső- és alsóház nyilas átalakítási szándékát azzal indokolja, hogy állandó létszám gondokkal küszködött a törvényhozás.¹⁸)

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés ugyancsak csonka volt, Magyarország egy részéből rekrutálódott csupán, és szabálytalan választás nyomán jött létre. Ennek részleteit régóta ismerjük, jórészt Korom Mihály közel negyvenéves munkái nyomán.¹⁹ Ismertek a korabeli viták is annak legitimitásáról. Mégis nagy jelentősége volt létezésének, mert az általa megválasztott, ugyancsak ideiglenesnek nevezett kormány és nyomában az államszervezet nemcsak egyszerűen létrejöhetett és megkezdhette kiépülését, hanem megfogalmazta és ország-világ előtt ki nyilváníthatta szándékát, nevezetesen, hogy nem lesz tartománya egy másik államnak, még átmenetileg sem. Nem építenek ki idegen, katonai igazgatást, vagyis Németországgal szemben azonnal megkezdte működését, ahogy fogalmazott: „kezébe veszi a gazdátlanul maradt ország ügyeinek intézését, mint a nemzeti akarat kifejezője, a magyar állami szuverenitás birtokosa”.²⁰ Megindította az önszerveződést azon a területen, amely

¹⁶ HORVÁTH Lajos: Mikor ért véget a Sopronban ideiglenesen áttelepült országgyűlés 1945-ben? *Múltunk*, 1995/2. 142. 12. jegyzet.

¹⁷ PÜSKI Levente: I. m. 490. 43. jegyzet.

¹⁸ TELEKI Éva: *Nyilas uralom Magyarországon*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974. 225–231.

¹⁹ KOROM Mihály: *Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya és a fegyverszünet (1944–1945)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981; KOROM Mihály: *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944–1945*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.

²⁰ VAGYÓCZKYNÉ KÉKES Viktória (szerk.): *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulása*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984. 26. Ezt Gajzágó László jogászprofesszor, a hágai Állandó Nemzetközi

birtokába jutott, a győztes hatalmak pedig – ugyan szigorú feltételek között – átadták neki az irányítást, vagyis államalakulatnak ismerték el. Létrejöttének önmagában volt jelentősége, de annak is, ahogy megfogalmazta hivatását, vagyis antifasiszta voltát, hadba lépési szándékát, de még inkább a szabad és független Magyarország megteremtésének célját. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés december 21-i, a magyar néphez intézett szözata külön kiemelte: „Demokratikus Magyarországot akarunk!” Aztán hozzátették, hogy biztosítják a magántulajdon sértetlenségét mint társadalmi és gazdasági berendezkedésünk alapját, de földreformot is akartak.²¹ Ez 1944 végén a harcoló és megszálló hatalomnak is szólt, és a Szovjetunió és szövetségesei ezt közösen tudomásul vették, sőt egyetértettek vele. Vesztes ország esetén a lehető legoptimálisabb politikai garancia alakult ki a megmaradásra. Még ha a helyzetet a szovjetek a saját szájizük szerint is értelmezték, folyamatosan tárgyalásra kényszerültek felső szinten a magyarokkal. A Vörös Hadsereg katonai vezetése és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) nem tehette teljes mértékben azt, amit csak akart.

Azt kell mondani, hogy a háborús állapot nem fejeződött be 1945. április közepén, a hadműveletek végével Magyarországon. A háborús állapot a békekötéssel zárult le, míg a rendkívüliség jóval tovább tartott. Posztháborús állapotról kell beszélnünk, amely esetén figyelembe kell vennünk, hogy az újjáépítés a hároméves tervvel folytatódott, ám összességében 1949 végéig el-tartott, ha nem tovább.

Miért tekinthetjük továbbra is háborús állapotnak a magyarországi viszonyokat a fronthelyzet elvonultával? Először is a katonai megszállás miatt, ami a katonai alakulatok ide-oda

Döntőbíróság magyar tagja úgy fogalmazta meg, hogy a fegyverszünet megkötése garantálta az államiság megmaradását. Különbséget tett a de facto és de jure elismerés között, a de facto olyan elismerés, amely ideiglenes és visszavehető, a de jure viszont végleges és az államtevékenység teljes körét elismeri, így az államforma is benne foglaltatik. (Az államforma rendezésének nemzetközi kihatásairól. *Kis Újság*, 1946. január 8.)

²¹ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés szözata a magyar néphez. In: ROMSICS Ignác (szerk.): *Magyar Történeti Szöveggyűjtemény 1914–1999. I–II.* Osiris Kiadó, Budapest, 2000. I. 376–378.

mozgásával járt, beleértve a háború befejezése utáni visszavonulást is. Számos településről rendelkezünk olyan jelentésekkel, amelyek a visszahúzódó egységek erőszakoskodásáról, rablásáról szólnak. Aztán a kószáló katonák önkényeskedéséről sem feledkezhetünk meg.²² Másodsor a háborús állapotok sajátossága a hadifoglyok szabadon bocsátása és tömeges hazatérése, ami szovjet relációban elhúzódott, és jóval a háború befejezését követően került rá sor. Harmadsor a háború folytatásának tekinthetőek az áttelepítések, az etnikai tisztogatások, amelyek szintén évekre elhúzódtak, és különösen a német és magyar lakosságcsoportokat sújtották. Negyedszer az egész magyar lakosságot külön csapásként érte az anyagi javak felélése, elhurcolása, a teljesíthetetlen nagyságú jóvátétel és az ehhez társuló gazdasági és közbiztonsági káosz, valamint nélkülözés. 1945 karácsonyát egy rádiókommentelő még nehezebbnek, még elviselhetlenebbnek nevezte, mint a budapesti ostrom időszakát, pedig azt hihetnénk, hogy annál nincs szörnyűsegebb.²³ Azután a spontán elégedetlenség, a kitörő elkeseredés különböző formái jóval a fegyveres harcok elülte utánra tehetőek. Legvégül a gyász, a megrendülés, a traumák, az igazságtalanságok, megaláztatások átélése, lelki elfojtások, amelyek máig élnek az emberekben. A gazdasági káoszra visszatérve nehéz pontosan megbecsülni, mikor vált feleslegessé a parlament felhatalmazása a kormányzat számára. Véleményem szerint a hároméves terv parlamenti elfogadása már ennek tekinthető.

Mindehhez hozzátehetjük azt a kortárs értelmiség számára köztudott és sokat felemlgetett közhelyszerű alapigazságot, hogy Magyarországon nem volt hagyománya a demokráciának, az emberi egyenlőségen alapuló politikai és társadalmi berendezkedésnek, szokásjognak és mentalitásnak, és ennek alapvető formáit kellett gazdasági és lelki értelemben rövid időn

²² Vö. L. BALOGH Béni (szerk.): „Törvényes” megszállás. *Szovjet csapatok Magyarországon 1944–1947*. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2015.

²³ Székely Beáta rádiójegyzete, 1945. december 23. (MNL OL XXVI-A-8-a 174. d.) Másként: DESSEWFY Gyula: *Front-karácsony*. *Kis Újság*, 1945. december 25.

belül megkísérelni megteremteni. Az 1945 utáni sajtó és tömegkommunikáció, a politikusi megnyilatkozások ezzel voltak tele. Olyan körülmények között, amikor az elnyomás, mi több a terror is jelen volt a köz- és mindennapi életben. Különös kísérlete ez a történelemnek. Kérdés, hogy az erőszak, a számonkérés, a hétköznapi kis zsarnokságok és a szabadság jelenlétéből és ütközéséből kijön-e a demokratikus együttélés és politika eredménye? Két példával érzékeltetem ezt a helyzetet. Budapest polgármesterének 1945. május 29-én intézkednie kellett a budapesti lakóházakban a főlépcső és hátsó lépcső egyenlősítő használatáról, vagyis nem spontán módon, hanem előírással kellett megszüntetni a cselédlépcső gyakorlatát, ami a megkülönböztetés beidegződésének erejét mutatta az alsóbb rendű és felsőbb rendű ember között. A másik 1945. október 23-i rendelete, amely szerint a Vitézi Szék feloszlata ellenére a rend tagjai továbbra is használták a vitéz jelzót a nevük előtt. A főváros hivatalának, intézeteinek, üzemének alkalmazottjai számára a polgármester „ismételten és utoljára” megtiltotta.²⁴

Látszólag ennek semmi köze a parlamenthez. Pedig van. Amennyiben a visszavetített dogmatikus liberális illúzió ilyen körülmények között az Ideiglenes Nemzetgyűléstől és nemzeti kormánytól azonnal elvárja, hogy miért nem teremtettek ebben az országban parlamentáris polgári, liberális demokráciát. 1945 májusában tudomásom szerint Csornoky Viktor írta le először a *Kis Újság* hasábjain,²⁵ hogy még nincs demokrácia, aztán Szekfű Gyula még abban a hónapban értekezett a demokrácia megteremtésének előfeltételeiről, amelyeket ki kell alakítani. Majd Nagy Ferenc is átvette ezt a gondolatot, és meglehetősen pontosan a demokrácia körvonalairól beszélt, és az új hivatali közszellemet említve kijelentette, hogy annak nem fenýíteni, hanem gyámolítani kell. 1945-öt végigkövetve azt kell

²⁴ *Fővárosi Közlöny*, 1945. október 30. (69. sz.)

²⁵ CSORNOKY VIKTOR: Merjünk szabadok lenni! *Kis Újság*, 1945. május 6. Szekfű Gyula demokráciával kapcsolatos nézeteire lásd STANDEISKY ÉVA: *Demokrácia negyvenötben*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2015. 166. Nagy Ferenc 1945. május 28-án az FKGP politikai akadémiáján tartott előadásában jelentette ki, hogy még nem élünk demokráciában, a lehetőség rá megvan, a felkészülés időszakát éljük. (*Kis Újság*, 1945. május 30.)

mondani, hogy a demokratikus közszellem nehéz, lassú építésének kísérlete zajlott Magyarországon.

Ebből a parlament is szerény mértékben kivette a részét: nem is elsősorban a plenáris üléseivel, hanem intézményeivel, képviselőivel és 1945 tavaszától-nyarától a polgári és radikális politikai és civil erők szárnyra kapásával. A kisgazdapárt esetében nem a „leszalámizás” folyamata zajlott ekkor, hanem az erősödés, integrálódás. Ezt tapasztaljuk a Köztársaság Párt, a Független Polgári Kossuth Párt és a Függetlenségi Kossuth Párt csatlakozásakor. De meg kell nézni a fegyverropogás elülte után azt a gyűlésáradatot, amit a kisgazdák és más pártok országszerte folytattak. Ahogy helyi szervezeteik feléledtek, ahogy gyűléseik egyre nagyobb lélekszámmal szaporodtak. A demokrácia kiteljesedését budapesti és környéki törvényhatósági választások is mutatták. Meg kell ismételnem azt az összefoglaló megállapításomat, hogy a semmiből ilyen gyorsan még nem haladt Magyarország a parlamentáris jogállam megteremtése útján, mint ezekben a hónapokban.

Ennyit az Ideiglenes Nemzetgyűlés időszakáról. Most nézzük az 1945 novemberét követő nemzetgyűlést. Vizsgáljuk meg először, hogyan érvényesültek a parlamentarizmus kellékei a nemzetgyűlés (olykor már az 1947-es országgyűlés) időszaka alatt.

1. A nemzetgyűlés és országgyűlés házszabálya 111 paragrafusból állt, tehát aprólékosan rendezte a törvényhozás működését, és ahogy Palasik Mária is megjegyzi, „a többpárti képviseletre alapozott parlament szervezetére és tanácskozási rendjére” dolgozták ki meglehetősen gondossággal.²⁶

2. A parlament autonómiáját jelenítette meg az elnök, az alelnök, a jegyző és a háznagy, tehát a tisztségviselők együttese. E személyeket mind a parlament választotta. Ezen túl maguk a képviselők örködték a törvényhozás öngazgatásán, például nemcsak a kormány és az elnök, hanem 60 képviselő is összehívhatta a nemzetgyűlést (országgyűlést). (A belső önálló működésről külön fejezet – *A parlament üzemeltetése* – értekezik a

²⁶ PALASIK Mária: I. m. 126.

könyvben.) Emellett beszámolási kötelezettsége volt az elnöknek és a háznagynak.

3. A nemzetgyűlés és az országgyűlés meglehetősen sok, összesen 261 ülést tartott. A képviselők általában jelen voltak, mert az igazolatlan távolmaradás büntetést vont maga után.

4. Az ülések *nyilvánosak* voltak, a látogatók számára a karzat volt biztosítva. Zárt ülést az elnök nem kezdeményezhetett, csak 60 képviselő írásos beadványban.

5. 1946. február elején állt fel a *bizottsági rendszer*, amely Föglein Gizella szerint mindösszesen 22 bizottsággal működött.²⁷ Ez megerősítette a parlament autonómiáját, és nem tette lehetővé, hogy a tisztségviselők kényük-kedvük szerint irányítsák a törvényhozást. Idetartozott a mentelmi, a naplóbíró, a kérvényi, a gazdasági, a számvizsgáló és a könyvtári- és múzeumi bizottság. Az alkalmazási jogositványokat például az utolsó emberig felügyelték a képviselői kollektívák. Természetesen a parlamentet önálló költségvetési jog illette meg, de a pénzek elköltését egy bizottság közbeiktatásával szintén a képviselők felügyelték. 1945 végétől a Politikai Bizottság mint az ideiglenesség alatt kiemelt bizottság a nemzetgyűlés alatt eljelentéktelenedett. Egyébként is többségben volt a kisgazdapárt és a Demokrata Néppárt kettőse benne.

A bizottságok másik köre a plenáris ülés munkájához kapcsolódott. Mindez biztosította, hogy a kisebbségi véleményeket megfogalmazzák és a parlament széles nyilvánossága elé vigyék. Egyes bonyolultabb ügyeket albizottság létrehozásával vizsgálták. Például a béke-előkészítést, a magyar–csehszlovák, a magyar–román tárgyalásokat. Ahogy manapság, az ellenzékiek többször ad hoc vizsgálóbizottság felállítását szorgalmazták, de ez sikertelen maradt. A bizottsági létszámok 15 és 25 fő között mozogtak, koalíciós arányú pártösszetételben, de az el-

²⁷ Vö. FÖGLEIN Gizella: A nemzetgyűlési bizottságok rendszere Magyarországon (1945-1947). In: GERGELY Jenő (szerk.): *A hosszú tizenkilencedik század és a rövid huszadik század. Tanulmányok Pölöskei Ferenc köszöntésére.* ELTE BTK Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszék, Budapest, 2000. 149-158.

lenzék is kapott helyet bennük. A Magyar Szabadság Párt minden szakbizottságban egy helyet kapott.

6. A *frakciók* jelentős szerepet játszottak a parlament életében. A kisgazdapárt – kezdetben 245 fős – frakciójában jóvá kellett hagyatni a pártközi megállapodásokat. „Gyakorlatilag semmilyen párthatározat nem születhetett a képviselőcsoport megerősítése nélkül.”²⁸ A heti vagy gyakoribb ülés jelezte, hogy a párt megkerülhetetlenül fontos testületéről volt szó, ami a parlament jelentőségét a nemzetgyűlés idején jól reprezentálta. Ugyan 1947 tavaszára a frakció 201 főre csökkent és elvesztette abszolút többségét, de az ellenzéki képviselőkkel együtt, a baloldali blokkal szemben még mindig uralták a nemzetgyűlést.

Bár a szociáldemokratáknál a frakció politikai jelentőségéről nem olvashatunk, a nemzetgyűlésben annak vezetője, Kéthly Anna tekintélye azt szavatolhatta. Az SZDP frakcióját 1948 februárjában saját pártja verte szét, amikor a 67-ből 33 főt eltávolítottak. A Magyar Dolgozók Pártja 1948 júniusában létrejövő 167 fős képviselőcsoportjából a monográfia szerint „eltűnt a szociáldemokratákra jellemző demokratikus vitakészség”, a továbbiakban az alárendelődés, a szervilizmus vált általánossá körükben.

A Nemzeti Parasztpárt esetében a frakció addig mutatott viszonylag önálló arculatot, amíg Kovács Imre jelen volt benne. Addig ugyanis inkább Kovács mellett állt ki Erdei Ferencékkel szemben. A Magyar Szabadság Pártról pedig a következő értékelést olvashatjuk: „frakciójának nagyon jelentős a szerepe abban, hogy a nemzetgyűlésben megalkuvás nélkül kritizálták a demokráciaellenes politikát; gyakorlatilag ez a pártfrakció az ellenzék szócsövévé tudott válni.”²⁹

Az 1947-es országgyűlés ellenzéki frakcióiról annyit, hogy azok fokozatosan felmorzsolódtak, illetve igyekeztek a népfrontba átmenteni magukat. A legnagyobb csoport, a Demokrata Néppárt frakciója egész sokáig kitartott. Sajnálatos, hogy a pártok, különösen a Barankovics-párt frakciójának tevékenysége az országgyűlési választások után nem kerül bemuta-

²⁸ Uo. 144.

²⁹ Uo. 154

tásra a kötetben (bár az iskolák államosításával kapcsolatos név szerinti szavazás kezdeményezését méltatja). A Demokrata Néppárt a Dobi-kormány programját 1948 decemberében például elutasította. Érdekes, hogy a 72 pártonkívüli képviselő 1948. november 18-án kötött megállapodást, ami alapján igényt tartottak azokra a jogosítványokra, amelyekre a frakcióknak joguk volt. Ez a parlament belső autonómiája szinte utolsó megnyilvánulásának tekinthető.

7. A parlamenti *ügyrend* több más képviselői megszólalási lehetőséget is tartalmazott, sőt a „kérvény” címszó alatt parlamenten kívüli személy, intézmény, szervezet számára is esélyt kínált egy-egy ügynek a törvényhozáshoz való eljuttatására.

A napirend előtti felszólalás és különösen az interpelláció³⁰ önálló intézmény volt, mint minden parlamentben. A nemzetgyűlés időszaka (kevesebb mint két év) alatt 277, az országgyűlés alatt 172 interpelláció hangzott el, és 150 nem. (Csak kettőt utasított el az elnök.) A nemzetgyűlésben a többséget a kiszagda, ellenzéki és pártonkívüli képviselők jegyezték, összesen 210-et, az országgyűlésben 78 volt az ellenzéki típusú interpelláció, a többi kormánypárti. A könyv szerint a nemzetgyűlésben az interpellációk 11,9%-ára, az országgyűlés idején 12,2%-ára nem érkezett válasz. A képviselők több alkalommal is szóvá tették, hogy az interpelláció a parlamentarizmus rendszerének egyik legfontosabb fegyvere, egyenesen alkotmánybiztosítóknak nevezték. A kormány tagjai nem voltak minden esetben jelen a heti interpellációs napon. Így a válasz legtöbbször nem azonnal, hanem késve, írásban érkezett, és a képviselők 40%-a nem volt ott a válaszadáskor. Egyébként az összes interpellációból mindössze kettőt nem fogadott el a parlament. Mindkét esetben a belügyminiszter volt a válaszadó.³¹

8. A *mentelmi ügyek* a parlamenti csatározások képét mutatták. A büntetőügyekkel való fenyegetés és az eljárások a korabeli politikai játszmák részei voltak, ahogy korábban és ma-

³⁰ Vö. BARÁTH Magdolna: Interpellációk. In: *A magyar parlament 1944–1949* I. m. 200–224.

³¹ A kötet esettanulmányt is tartalmaz Futó Dezsőnek a gyömrői gyilkosság ügyében nagy port felvert interpellációja ügyében.

napság is. A kommunista párt előszeretettel igyekezett ezt az eszközt alkalmazni, de az FKGP parlamenti többsége hatáson akadályozta a képviselők elleni politikai indíttatású eljárások lefolytatását. Így a kisgazdapárti Fillér László, de leginkább Kovács Béla esetében a szovjet megszálló csapatoknak kellett beavatkozniuk, mert a nemzetgyűlés, illetve annak mentelmi bizottsága ellenszegült az MKP és a Baloldali Blokk akaratának. Ez a kiélezett politikai harc körülményei között zajlott, ahol a nemzetgyűlés állta a sarat, és az idegen beavatkozás nyílt eszközéhez kellett nyúlniuk a kommunistáknak. Itt volt látható, hogy a szuverenitás korlátozható a békekötés előtt. Maga a szuverenitás is harci kérdés volt ebben az időszakban.

9. Magyarország a békekötés előtt a fegyverszüneti és a jóvátételi megállapodás alapján bizonyos mértékig kiszolgáltatott volt. A nemzetgyűlés a relatív szuverenitás letéteményesének tekinthető, ennek szellemében teljes felhatalmazással alkotmányozhatott és hozhatott törvényeket, illetve alakíthatta ki belső autonómiáját. A szovjet hatóságok, visszaélve erőfölényükkel és jelenlétükkel, beavatkoztak mentelmi ügyekben. Ezt lehet presztalinizációnak tekinteni, lehet a háborús állapotnak be tudni, nézőpont kérdése.

A SZEB-nek egy esetben közvetlenül a törvényhozást befolyásoló szerepe volt, nevezetesen: 1946 októberében gyakorlatilag ő jegelte a mezőgazdasági érdekképviselőtről szóló törvény általános és részletes tárgyalását. Világos, hogy a nemzetgyűlés törvénytelen korlátozásáról beszélhetünk, ami egyet jelentett a parlamentarizmus csorbításával. Szviridov – Palasik szerint – egyszerűen nem válaszolt a magyar miniszterelnök átíratára. Más kérdés, hogy a kormány vagy a parlament ezek után miért nem lépett fel az idegen beavatkozással szemben. Az önálló érdekképviselő, illetve a szakszervezetek munkaközvetítő funkciója körüli csatározást ítélnéljük nagyobb vagy kisebb horderejű kérdésnek, annyi biztos, hogy a néhány beavatkozás ellenére a magyar nemzetgyűlést a népszuverenitás legfőbb jelképének és eszközének tekinthetjük, kevésbé a kormányt, amely erősebben ki volt téve a SZEB közbelépéseinek.

10. A nemzetgyűlés és országgyűlés törvényalkotását is számba veszi a kötet. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 10 (ebből sűrűgösséggel tárgyalt 2), a nemzetgyűlés 54 (16), az országgyűlés 88 (9) törvényt tárgyalt. Összesen 152-t (27).³²

Ami a kormány és a nemzetgyűlés viszonyát illeti, itt figyelmünket először az vonja magára, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés idején olyan nagykoalíció volt, ahol ellenzék nem is igen létezett. A Magyar Szabadság Párt létrejöttéig ez volt a realitás a Tildy- és a Nagy Ferenc-kormány alatt is. Az országgyűlés időszakában változott csak a képlet, és kerültek ellenzéki pártok a négypárti, majd hárompárti kormányzás mellé. A nemzetgyűlésben ez abban tükröződött elsősorban, hogy a kormány a rendkívüli állapotok miatt széles körű felhatalmazást kapott rendeletek kibocsátására, tehát a parlament bizalma igen nagy volt a kormány iránt. 1946. február 15-én sűrűgösséggel, hozzászólás nélkül adták ezt meg a honatyák a kormánynak. A rendelkezés közjogi vonatkozású és a törvényekkel ellentétes jogszabályok kiadását tiltotta. Palasik Mária szerint az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a Tildy-kormány időszakában indokolt volt, amíg a Nagy Ferenc-kormány időszakában indokolatlan volt a széles körű felhatalmazás. Magyaráztként a felhatalmazás precedensjellegét hozza fel. Itt pontosan mérlegelni kellett volna például az elvaduló infláció hatását, a békeszerződés előtti állapotokat ahhoz, hogy tárgyilagosan meg tudjuk állapítani a felhatalmazás létjogosultságát. Véleményem szerint a súlyos gazdasági, egzisztenciális válságállapot legkorábban a forint bevezetésével enyhült, tehát 1946 augusztusával. Az tény, hogy a felhatalmazással és a rendeletek utólagos benyújtásával a képviselőknek nem volt különösebb bajuk egészen 1946. június 31-ig. A kormány ismételten betérjesztette a felhatalmazási törvényt, és a beszámolóját késve tette meg, amit az ellenzék élesen bírált, mint azt a könyvből érzékelhetjük. A kormánytöbbség azonban erőből megszavazta a sorozatos felhatalmazásokat, vagyis a kormány túlhatalma a parlamenti többségen

³² PALASIK Mária: I. m. 205–206.

múltot. Az országgyűlés a beszámoltatást is áttette a Politikai Bizottsághoz, amely ezt jóváhagyta és jelentést tett a plenáris ülésen. Barankovics István azzal utasította el a felhatalmazás ilyen értelmű megadását, hogy a rendkívüli állapot elmúlt, megfékeztek az inflációt, és becikkelyezték a békeszerződést.³³ Ez már a parlamentarizmus felszámolásának egyik etapja volt.

A kormány és a nemzetgyűlés viszonyához kötődik az a kérdés, hogy az igen széles koalíció esetén a sok kormánypárti honatya vajon teljesíti-e a parlament vitatkozó, harcos, a végrehajtó hatalmat ellenőrző szerepét? Ad absurdum létezik-e egyáltalán a parlamentarizmus, vagy kvázi egypártrendszer működik ilyen körülmények között? Ez bármely széles nagykoalíció esetén felvethető, de jelen esetben nincs arról szó, hogy egy meghatározó párt mellett jelentéktelen, alárendelt, esetleg kiszolgáltatott pártok vagy pártocskák működtek volna a koalícióban. Másrészt Robert A. Packenham szerint³⁴ a modern parlamentnek tizenegy funkciója van, amiből csak az egyik kötődik a konfliktusokhoz, s ez is fogalmazható úgy, hogy konfliktusmegoldó, illetve érdekegyeztető, kompromisszumteremtő funkció. Az adott történelmi helyzetben, vagyis egyrészt a társadalmat átformáló változások közepette a törésvonalak megváltozásának eredményeként, másrészt a végtelen gazdasági válság közepette éppen ennek volt legitimitása, a pártok között kirobbanó konfliktusok optimális megoldási kísérleteinek, a kompromisszumok megtalálásában, az érdekegyeztetés megoldásában. Ahogy Dessewffy Gyula fogalmazott egy cikkben: tanácskozó testületet vár a parlamenttől személyeskedő, szenvedélyes, indokolatlan viták helyett. Konstruktív, hozzájáruló megbeszéléseket remél. Egymást megbecsülő, a más véleményt tiszteletben tartó, a koalíciót szükségesnek nevező, jó szándékú, komolyságot mutató eszmecseréket a pártszempontokat

³³ Uo. 216.

³⁴ Vö. ÁGH Attila: A parlament szerepe a demokratikus átmenetben. Demokratikus átmenetek. In: SZOBOSZLAI György (szerk.): *Magyar Politikatudományi Társaság Évkönyve 1991*. Magyar Politikatudományi Társaság, Budapest, 1991. 90.

az ország szempontjainak alárendelni képes képviselőktől.³⁵ Valóban ez volt a nemzet kitüntetett érdeke akkor, bármilyen szokatlan és idegen ez az utóbbi évtized tapasztalatainak fényében.

A felhatalmazási törvények problematikájával szemben a költségvetés valódi nagyszabású vitát váltott ki. Ugyan a kormány nagy csúszásokkal terjesztette be a törvényjavaslatokat, a nemzetgyűlés idején az 1946/1947. évi állami költségvetés tárgyalása hónapokat vett igénybe, és összesen 373 felszólalás hangzott el. Az 1947/1948. évi állami költségvetés vitája az országgyűlésben rövidebb ideig tartott, ahhoz csak 274-en szölköztek hozzá. A zárszámadás nem váltott ki vitát a parlamentben – állapítja meg Palasik Mária.

Összességében a parlament és a kormány viszonyáról elmentmondásos képet kapunk a könyv olvasása közben. A Tildy-kormány beiktatásánál deklarálták a miniszterelnök és a miniszterek egyenkénti felelősségét a nemzetgyűlésnek, sőt de jure a képviselőkől szervezett „bírószág” volt jogosult a kabinet tagjait felelősségre vonni. A Nagy Ferenc-kormány programvitájában Sulyok Dezső, a kisgazdapárt szónokának felszólalása „egy felelős ellenzéki politikus” megnyilatkozásának tetszett, majd később az ellenzék jelenléte biztosította az egyik legerősebb kritikát a kormány programja és magatartása felett. Ami a felhatalmazást illeti, azt a rendkívüli gazdasági helyzeten túl részben ellensúlyozta a gyakori kormányváltás miatt a kormány bemutatkozása és az a feletti, valamint a hároméves terv bevezetése körüli – bár sürgősségi – vita.

A pártközi értekezleteket – az Ideiglenes Nemzetgyűlés időszakát leszámítva – kormányon belüli tanácskozásoknak kell tekinteni, amelyek fontos szakmai és politikai egyeztetéseket, valamint elsősorban a kormányválság megelőzését szolgáló informális tárgyalásokat jelentettek. Az ilyen egyeztetések koalí-

³⁵ *Kis Újság*, 1945. november 28. Érdemes itt ráerősíteni a nemrég elhunyt Szajda Szilárd felvetésére, amely a nagykoalíciók nemzetközi összehasonlító elemzését ajánlja és a társulásos (konszociációs) demokráciamodel alkalmazhatóságát veti fel. SZAJDA Szilárd: 1945 – demokráciakudarc. *Múltunk*, 2016/1. 118.

ciós kormányok esetén nem ritkák, hiányuk egyik-másik koalíciós partner irrelevanciájának a jele.³⁶

Néhány szót a törvényhozatalról: a nemzetgyűlés kiemelt jelentőségű törvényalkotása volt az alkotmányozó jellegű törvény, az 1946. évi I. tc. megalkotása az államformáról és a szabadságjogokról, amit a köztársaság kikiáltása és az elnökválasztás követett. Itt vetődött fel, hogy parlamentáris vagy prezidenciális berendezkedés legyen-e Magyarországon. Parlamentáris megoldás született 1946-ban, és ezt vették át 1990-ben is. Épp a kommunisták érveltek a „gyenge” jogosítványokkal rendelkező köztársasági elnök mellett, féltek a kisgazdapárti elnök túlhatalmától. Révai József például az Alkotmány- és Közjogi Bizottság ülésén Zsedényi Bélának azt a javaslatát, hogy az elnök hívja össze a nemzetgyűlést, azzal vetette el, hogy elvileg az a veszély fenyegethet, hogy a parlament egyáltalán nem lesz összehívva, vagyis alkotmányos vákuum keletkezik.

Ezt követően a könyv végigveszi a parlament törvényalkotását a köztársaság büntetőjogi védelmétől az emberi alapjogok hatályosabb védelmén át egészen az 1948 decemberében tárgyalás alá vett állampolgársági törvényig és a hitbizományokat megszüntető 1949. április 2-i döntésig.

Felvetődik még, hogy a képviselők miként teljesítették szerepüket. Az 1945–1949 közötti parlamentek esetében lajstromos választási rendszerben a képviselők relatíve szabad mandátumot kaptak, vagyis nem kötötte őket választókerületi engedély vagy jóváhagyás. A valóságban a képviselők magatartását imperatívvá tette a pártfegyelem, kivéve azokat, akik valamilyen formában függetlenítették magukat ez alól, például kiváltak vagy kizárták őket a pártból és a frakcióból. A polgári államok többségében a múltban, de a jelenben is a meghatározó képviselői szerep a párt képviselete. Ezen belül realizálódik az érdekképviseleti magatartás, amely egy-egy réteg, csoport vagy helyi érdek megjelenítését jelenti. A magyar gyakorlat azt mutatta, hogy a párthovatartozás abszolút dominált, a képviselők kisebb-nagyobb mozgástérrel igyekeztek a pártok, vagy ha éppen

³⁶ Vö. HUBAI László: Viták és álláspontok a II. Magyar Köztársaságról. *Múltunk*, 2005/2. 201–211.

kormánypártiak, akkor a kormányaik akaratát érvényre juttatni. Ez, ha a frakciókon keresztül realizálódott, akkor a parlament hatása érvényesült, kivételt képezett a kommunista párt, ahol a frakciónak egyetlen időszakban sem volt önálló szerepe.

Felvetődik, hogy az országgyűlés időszakában (1947–1949) mennyiben beszélhetünk parlamentarizmusról. A parlamenti autonómiát és a jogrendet ugyan nem változtatták meg, de az 1947-es választások törvénytelenégei ismertek. Ebben az esetben megkérdőjelezhető a törvényhozás legitimitása. Még így is jelentős erőt képviselhetett volna az ellenzék, ha a Magyar Függetlenségi Pártot nem fosztják meg mandátumától, és ha a kisebb ellenzéki pártokat, illetve a parasztpártokat a Népfront mézesmadzagával nem teszik megalkuvóvá. A Szociáldemokrata Párt 67 képviselőjének – mint említettem – több mint felét lecserélték, letartóztatták, emigrált vagy megfélemlítették. A parlamentarizmus felszámolásához tartoztak a különféle, a parlamentet alapvetően nem befolyásoló trükközések. Például a 100 munkásnál nagyobb üzemek államosítása 1948 tavaszán, ahol előbb fogadták el a vállalatvezetők kirendeléséről szóló kormányrendeletet, s csak ezt követően terjesztették a törvényhozás elé az államosítás törvénybe iktatását. Összességében a parlamenten kívüli pozíciókat elfoglalták 1948 derekára, a többpártrendszert de facto 1948 végére likvidálták, így az újabb választások után az alkotmány gyökeres átalakításának és a parlament látszattá süllyesztésének nem volt akadályá.

Maga a könyv – az Almanachok tanulmányait leszámítva³⁷ – végre részletesen bemutatja az 1944–1949 közötti három törvényhozás eseményeit, amelyből az első, az Ideiglenes

³⁷ Kiss József–Szűcs László: Új korszak a magyar parlament történetében. Az 1945–1947. évi Nemzetgyűlés létrejötte, működése és összetétele. In: VIDA István (szerk.): *Az 1945. évi november 29-re Budapestre összehívott Nemzetgyűlés almanachja. 1945. november 29.–1947. július 25.* Magyar Országgyűlés, Budapest, 1999. 688–715.; valamint MARELYN KISS József: Volt egyszer egy parlament... A parlamentáris demokrácia felszámolása Magyarországon 1947–1949. In: MARELYN KISS József–VIDA István (szerk.): *Az 1947. szeptember 16-ra Budapestre összehívott Országgyűlés almanachja. 1947. szeptember 16.–1949. április 12.* Magyar Országgyűlés, Budapest, 2005. 475–504.

Nemzetgyűlés, a háborús káosz és kiszolgáltatottság közepette a demokratizálás társadalmi-politikai folyamatának egyik terméke volt. A második, a Nemzetgyűlés, a kiszolgáltatottság és a súlyos válság közepette létrejövő magyar demokrácia egyik legfontosabb intézményének tekinthető. A harmadik, az Országgyűlés, a parlamentarizmus felszámolását érzékelteti. A nemzetgyűlésre jellemzők Némethy Jenő, a Magyar Szabadság Párt képviselőjének szavai 1947. április 22-éről: „Meg kell állapítanom, hogy itt, ezek között a falak között az ellenzék szabadon mondhatta el véleményét, kritizálhatott, támadhatott, ez a diszkusszióknak, a szabad diszkusszióknak ülésterme volt. Amikor ezt megállapítom, meg kell állapítanom azt is, hogy tiszta demokrácia, sajnos, csak ebben a teremben jelentkezik ebben a formában, és hogy ezen a termen kívül vannak pártok, politikai tényezők, amelyek nem a tiszta demokráciát élik mód-szereikben, hanem attól igen-igen eltérnek.”³⁸

Feitl István

³⁸ PALASIK Mária: I. m. 213–214.